

Насалевич Т.В.

КОМПОЗИЦІЯ ПОРТРЕТНИХ ОПИСІВ У РІЗНИХ ТИПАХ ТЕКСТУ АНОТАЦІЯ

В арсеналі зображальних засобів письменника портрету належить особлива й дуже важлива роль. «Портрет, тобто зовнішня характеристика дійових осіб, може наочно і глибоко показати особливості внутрішнього світу людини, його соціальні зв'язки. Як одна з граней художнього образу, портрет нерозривно пов'язан з всією системою художнього мислення письменника» [2, 3].

Як відзначає О.В.Тюхова, «сюжетне положення дійових осіб, їх взаємовідносини наочно виражаються у поєднанні портретів. Цінність кожного з таких описів у повну міру розкривається лише в їх порівнянні, у тому відсвіті, який вони кидають один на одного» [4, 36].

Портретні описи у різних типах тексту (романі, п'єсі, народній та літературній казці) мають як спільні, так і диференційні ознаки.

Розглядаючи особливості портретного опису, треба звернути увагу на його композицію. У залежності від кількості осіб ми розділимо усі портретні описи на груповий та індивідуальний портрети.

Під індивідуальним портретом ми розуміємо зображення зовнішніх характеристик - статичних та динамічних - одного персонажу у межах, обумовлених єдністю місця і часу.

Під груповим портретом ми будемо розуміти зображення зовнішніх характеристик двох та більше персонажів також у межах, обумовлених єдністю місця і часу.

Далі мова піде про групові портрети.

Групові портрети, відбиваючи певний момент внутрішнього життя людей, показують, як по-різному виражається одне й те саме почуття, яке володіє всією групою осіб, або підкреслюють несхожість сприйняття різними особами тієї ж самої події. За допомогою групових портретів автор може описати, як група людей реагує на певну інформацію або діє у певних обставинах /ситуації, які задаються локально-темпоральними маркерами.

Груповий портрет ми розділимо на два типи:

1) дискретний груповий портрет, коли описуються по черзі герої якої-небудь групи дійових осіб з метою фіксації їх індивідуальних рис. Кожний персонаж у такому дискретному груповому описі показується як самостійний об'єкт спостереження;

2) недискретний груповий портрет, коли описується група персонажів у цілісності їх зовнішніх характеристик.

Зараз розглянемо дискретні групові портретні описи.

Одним з видів дискретного групового портрету є парний портрет. Як пише І.В.Страхов, «у парних портретах письменник характеризує персонажів, головним чином, шляхом їх протиставлення за психологічним контрастом, до того ж художньо-пізнавальне значення таких портретних характеристик підвищується у залежності від зростання кількості аспектів, по лінії яких відбувається порівняння персонажів. Багатосторонність таких порівнянь сприяє розкриттю різних якостей особистостей, їх зовнішнього та внутрішнього образу» [3, 13].

Парні портрети зустрічаються у всіх вищезгаданих нами типах тексту, але, як показав аналіз, автори літературних казок рідко користуються парними портретами при описі своїх персонажів.

Доволі часто парні портрети зустрічаються у романах, як, наприклад, у романі О.Хакслі «Жовтий Кром». Тут автор, наприклад, показує молодих людей - Айвора і Мері, музиканта та дівчину - фантазерку: «*Mauve pyjamas and white pyjamas; they were a young and charming couple. The rising sun touched their faces*» [4, 115]. Щоб підкреслити злиття двох початків - чоловічого та жіночого - він використовує цю форму парного опису.

В драматургії теж доволі часто зустрічаються парні портрети. Відносно великий об'єм дискретних парних групових портретних описів у п'єсах обумовлений деякими композиційно-архітектонічними особливостями тексту п'єси. З метою створення подібних парних портретів драматурги часто удаються до інтродукційної ремарки. Прикладом цього використання є опис двох англійців у п'єсі Б.Шоу «Будинки удовця» : «*A couple of English tourists come out of the hotel. The younger, Dr. Marry Trench, is about 24, stoutly built, thick in the neck, close-cropped and black in the hair, with indignified medical-student manners, frank, hasty, rather boyish. The other, Mr. William de Burgh Cokane, is older - probably over 40, possibly 50, an ill-nourished, scanty-haired gentleman with affected manners; touchy and constitutionally ridiculous in uncompassionate eyes*» [5, 31].

Як бачимо, у цьому випадку автор показує велику різницю між своїми героями. Дійсно, якщо Тренч - молода, міцно збудована людина з манерами студента-медика, то Кокейн вже немолода людина, з вигляду квота, зі збудженими манерами. Ці дві людини дуже відрізняються за описом їх зовнішності. Оскільки цей дискретний груповий опис знаходиться на початку п'єси, то він немов би передує розкриттю якостей цих дійових осіб. Згодом можна побачити відповідність зовнішності персонажів їх внутрішнім якостям. Різниця у зовнішності відображає різницю характерів цих персонажів. Тренч - м'який, соромливий молодий чоловік, а Кокейн - напористий, жорсткий та егоїстичний.

Дискретні групові портрети, подібно до наведеного, часто використовуються тоді, коли автору важливо підкреслити контраст між двома особами. Через прийом дискретного групового опису Б.Шоу хотів показати різницю як зовнішніх, так і внутрішніх якостей героїв п'єси.

У народних казках також зустрічаються випадки використання парних портретів. Так, в англійській народній казці «Лакмітниця» описуються прекрасна жебрачка та пастушок, які опинилися на королівському балу: «In front came a girl clad in tattered country clothes, and behind her was a crippled goose-herd» [6, 20]. Портрети між собою не контрастні, але вони протиставляються опису розкішної публіки на балу.

У всіх вказаних типах тексту поряд з парними зустрічаються й інші види дискретного опису. Часто такі описи можна побачити у романах.

Приклад дискретного групового портретного опису ми знаходимо у романі Т.Капоте «Лугова арфа». Тут у формі телеграми описується група утікачів, які покинули домівку на знак протесту проти хазайки цього будинку: «Dolly Augusta Talbo, White, aged 60, yellow grayish hair, thin, height 5 feet 3, green eyes, probably insane but not likely to be, dangerous, ... Catherine Creek, Negro, pretends to be Indian, age about 60, toothless, confused speech, short and heavy, strong, likely to be dangerous. Collin Talbo Fenwick, White, age 16, looks younger, height 5 feet 7, blond, gray eyes, thin, bad posture, scar at corner of mouth, surly natured. All three wanted as runaways» [7, 49].

Дуже цікавий вибір форми ділового юридичного стилю - розшуку: сухі, лаконічні портрети, які мали б зображати головні риси зовнішності героїв.

При цьому в описі всіх цих людей відчувається якась химерність: одна старенька начебто божевільна, інша - негритянка, яка вдає з себе індіанку, опис підлітка теж доволі дивний. Але, не дивлячись на такий жорстокий опис у телеграмі, читачі не відчувають антипатії до героїв. Ці люди пішли з дому, щоб злитися з природою, відчуті себе вільними від деспотичної жінки, яка нічого, крім грошей, не визнавала. У цьому дискретному груповому описі спостерігається контраст між зовнішнім виглядом цих людей та їх внутрішніми якостями.

Невелика кількість дискретних групових портретних описів спостерегається й у народних казках.

У п'єсах у дискретних групових портретах дійові особи описуються лаконічно, що обумовлено специфікою жанру: драматургічні твори самі по собі невеликі за розміром. Так, наприклад, Т.Уільямс у п'єсі «Орфей спускається до пеклу» описує реакцію відвідувачів крамниці на появу шамана. В цьому йому допомагає цей вид групового опису: «Lady does not move but she catches her breath. Beulah and Dolly run out of the store» [8, 127]. Леді налякана, вона вважає, що поява цієї людини - знак нещастя; Б'юлах та Доллі у паніці тікають з крамниці. Таким чином, драматург підкреслює несхожість реакції різних людей у тій самій ситуації.

Отже, дискретні групові описи використовуються авторами творів як для показу загального, того, що об'єднує їх, так і для підкреслювання контрасту між членами групи.

І навпаки, прийом дискретного групового портрету дозволяє підкреслити спільність усіх присутніх, нівелювати індивідуальні риси, які втрачають у цьому випадку свою значимість. Наприклад, Д.Голсуорсі у «Сазі про Форсайтів» дуже вдало показав спільність поглядів, звичок, зовнішності клана Форсайтів за допомогою такого недискретного групового опису: «About the Forsytes mingling that day with the crowd of other guests, there was a more than ordinarily groomed look, an alert, inquisitive assurance, a brilliant respectability, as though they were attired in defiance of something» [9, 30].

Це своєрідна зворотня макрометонімія, коли через ціле групове показано окреме.

Голсуорсі неодноразово підкреслює, що сильніше за все об'єднує Форсайтів їх хижачка психологія, символом якої й є їх тверде, дещо висунуте вперед підборіддя: «... a certain steadfastness of chin, underlying surface distinctions, marking a racial stamp, too prehistoric to trace, too remote and permanent to discuss - the very hall-mark and guarantee of the family fortunes» [9, 32].

Цю рису відмічав й І.А.Дубашинський, який писав, що «фортсайтське підборіддя, певним чином, асоціюється з їх непохитністю та вмінням постояти за себе» [10, 98].

У п'єсі недискретні групові портретні описи, яких теж немало, прямо пов'язані з масовими сценами, де переважає загальний план і група тут часто представлена у якості колективного персонажа/героя, який охоплений одним поривом, почуттям, настроєм. Як правило, у драматургічних текстах ці описи стосуються другорядних персонажів. Автори у цьому випадку звичайно обмежуються загальними для всіх характеристиками, як, наприклад, у п'єсі Т.Уільямса «Орфей спускається до пеклу»: «All their faces wear faint, unconscious smiles» [8, 37]. Природно, щоб передати розгубленість людей, драматургу зовсім необов'язково описувати зовнішність кожного окремо. На перше місце тут висувається функціональне навантаження групового портрету, яке спрямовано на те, щоб показати спільність настрою, почуттів та атмосфери на сцені.

Треба відмітити, що нерідко автори творів різних жанрів комбінують дискретні та недискретні групові портретні описи. Так, наприклад, Ф.Баум у казці «Дивовижний Чарівник з Країни Оз» описує моргунів, мешканців цієї дивовижної країни, в яку ураган приніс маленьку Дороті і Тото. Спочатку автор вводить недискретний груповий опис людей: «They were not as big as the grown folk she had always been used to; but neither were they very small. In fact, they seemed about as tall as Dorothy, who was a well-grown child for her age, although they were, so far as looks go, many years older. Three were men and one a woman, and all were oddly dressed. They wore round hats that rose to a small point a foot above their heads, with little bells around the

brims that tinkled sweetly as they moved» [11, 29], а потім детально описує окремо їх проводирку, Чарівницю Півночі та простих мешканців країни: «The hats of the men were blue; the little woman's hat was white and she wore a white gown that hung in plaits from her shoulders, - over it were sprinkled little stars that glistened in the sun like diamonds» [11, 29].

Ф.Баум спочатку дає загальну уяву про людей, які населяють чарівну країну, а потім вказує на різницю між одягом простих мешканців та одягом високопоставленої особи, що, природно, позначається на враженні, яке справляє ця група на маленьку дівчинку. Як видно з приклада, недискретна та дискретна частини цього групового опису не протиставляються, а навпаки, доповнюють одна одну.

Таким чином, композиція портрету грає важливу роль у художньому творі. Кожен з видів портретного опису має своє функціональне навантаження.

Ще раз підкреслимо, що за допомогою групового портрету автор описує, як поводить себе група людей у певних обставах, показує реакцію на те, що відбувається у тому й самому локально-темпоральному полі. Груповий портрет має великі можливості у плані показу не тільки загальних, але й конкретизуючих особливостей у рамках одного локально-темпорального розрізу.

Дискретний груповий портретний опис може показати як загальні, так і контрастні риси персонажів. Особливо виразні у цьому плані є парні портрети.

Недискретний груповий портретний опис має своє художньо-функціональне завдання: нівелюючи індивідуальні риси, він дає можливість передати загальний настрій груп людей, які у цьому випадку сприймаються як якийсь узагальнений персонаж.

Ми зупинилися лише на деяких особливостях композиції групового портрету у різних типах тексту. Природно, що це питання потребує подальшого детального дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кричевская Л.И. Портрет в прозе Пушкина // Филологические науки.-1979.-№3-С.3-10
2. Тюхова Е.В. Портретное искусство Достоевского в романе «Идиот» // Филологические науки.-1968.-№1.-С.36-38
3. Страхов И.В. Методы психологического анализа в художественном изображении характеров // Саратов:Саратовский ж.д.ин-т,1978-С.13
4. Huxley A. Crome Yellow.-М.:Progress,1976.-280p.
5. Show B. Plays Unpleasant: Widower's Houses; The Philanderer; Mrs. Warren's Profession.-L.:Penguin Books,1990.-238p.
6. Reeves J. English Fables and fairy stories.-Oxford:Oxford University Press, 1954.-234p.
7. Capote T.The Grass Harp.-Breakfast at Tiffany's.-М.:Progress,1974.-250p.
8. Williams T.Four Plays.-N. Y.:Crown Publishers,1976.-450p.
9. Galsworthy J. The Forsyte Saga.-М.:Progress,1974.-383p
10. Дубашинский И.А. «Сага о Форсайтах» Джона Голсуорси. - М.:Высшая школа,1979.-65с.
11. Baum F. The Marvelous Land of Oz.-М.:Raduga,1986.-380p.